

posakiai, nevartojami kasdieninėje kalboje, pataiso kalbą; betgi tasai šaipūnas šito nežinojo.

Labai svarbu saikingai pasinaudoti minėtais raiškos būdais, sudėtiniais vardais, taip pat tarmybėmis. Tačiau svarbiausias dalykas — įgusti vartoti metaforas. Iš tikrųjų tai vienintelis raiškos būdas, kurio negalima išmokyti iš kito: mat tai įgimtų gabumų ženklas, nes geras metaforas kurti — tai sugebėti išvelgti daiktų pa-našumus.

Iš visų žodžių sudėtiniai labiausiai tinka ditiramams, tarmybės — herojinėi poezijai, o metaforos — jambiniam trimetrai [tragedijai]. Herojineje poezijoje galima naudotis ir visais minėtais raiškos būdais, bet jambinėje poezijoje tinka visi tie žodžiai, kurie pasitaiko šnekamojoje kalboje, mat ji tą kalbą imituoja; tokios rūšies žodžiai — tai pagrindiniai žodžiai, metaforos, puošmeniniai žodžiai.

Taigi tiek apie tragediją, tai yra apie meno rūšį, kur imituojama pasitelkus veiksmą.

XXIII

Kalbant apie pasakojamąją poeziją, imituojančią metru, reikia pasakyti, jog ir čia, kaip ir tragedijoje, fabula turi būti sukurta dramatiškai¹, tai yra turi sukurtis apie vieną užbaigtą ir visai išplėtotą veiksmą, turintį pradžią, vidurį ir galą, kad ji būtų tarsi gyva būtybė, vieninga ir vientisa, ir sukeltų joje slypinį malonumą. Taigi aišku, kad tokie kūriniai savo kompozicija neturi būti panašūs į istorinius pasakojimus, kurių tikslas — parodyti ne vieningą veiksmą, o tik tam tikrą laiko tarpą bei visus įvykius, atsitikusius tuo pačiu laikotarpiu vienam arba daugeliui asmenų, kurie tik atsitiktinai susiję vienas su kitu, pavyzdžiui, jūrų mūšis Salamine ir kartaginiečių mūšis² Sicilijoje įvyko tuo pačiu metu, bet jų tikslai buvo visai kitokie. Taigi dažnokai tuo pačiu metu vienas įvykis eina po kito, nors nė vienas iš jų nesiekia to paties tikslo. Tuo tar-

pu daugelis poetų epikų daro tą klaidą, [sujungdami įvykius tik laiko atžvilgiu].

Todėl Homeras, kaip jau sakėme³, ir šiuo atžvilgiu gali būti laikomas dievišku poetu, palyginti su kitais: jis nė nemėgino atkurti viso Trojos karo, nors šis turėjo ir pradžią, ir pabaigą. Fabula tokiu atveju būtų buvusi per didelė ir sunkiai aprėpiama, o jei poetas būtų pasirinkęs kuklią apimtį, ji būtų buvusi per daug supainiota dėl didelės įvykių įvairovės. Todėl Homeras paėmė tik vieną [to karo] dalį⁴, o virtinę kitų įvykių pateikia kaip epizodus; toks, pavyzdžiui, yra laivų katalogas bei kiti epizodai, kuriais jis papildė savo poemą.

Kiti poetai epikai rašo savo poemose arba apie vieną herojų, arba apie vieną laikotarpį, arba jeigu jau apie vieną veiksmą, tai vis dėlto susidedantį iš daugelio atskirų dalių, kaip, pavyzdžiui, padarė „Kiprijų“⁵ ir „Mažosios Iliados“⁶ autorius. Tikrai iš „Iliados“ ir „Odisejos“ medžiagos galima sukurti po vieną tragediją arba ir po dvi iš vienos ir kitos, tuo tarpu iš „Kiprijų“ medžiagos išeis daug, o iš „Mažosios Iliados“ — aštuonios, pavyzdžiui: „Teismas dėl ginklų“, „Filotetas“, „Neoptolemas“, „Lakonietės“, „Ilijono žlugimas“, „Išplaukimas“, „Simonas“ ir „Trojietės“.

XXIV

Epas turi būti ir tų pačių rūšių kaip tragedija — paprastas arba sudėtinis, etinis arba patetinis. Ir jo dalys turi būti tos pačios, išskyrus giesmę ir scenos reikmenis, nes ir epe būtina turi būti peripetijos, atpažinimai ir kančios. Pagaliau mąstymas bei kalba irgi turi atitikti meno reikalavimus.

Visus šiuos reikalavimus Homeras pritaikė praktikoje pirmasis ir tobuliausiu būdu. Iš tikrųjų kiekvieną iš savo poemų jis kūrė vis kitaip: „Iliada“ yra paprasta ir patetinė poema, o „Odiseja“ yra sudėtinė, nes ji visa susideda iš atpažinimų, ir etinė; be to, kalba ir mąstymu jis irgi pranoksta kitus poetus.

miausia reikia vengti sudarinėti tokias fabulas; bet jeigu poetas vis dėlto griebiasi nelogiškumo ir sugeba juo įtikinti, galima sutikti ir su nelogiškumu. [Neįtikinamos], nelogiškos „Odisejos“ scenos, kur vaizduojama, kaip [miegąs Odisejas] išlaipinamas į krantą⁸, menko poeto kūrinys būtų nepakenčiamas ir kiekvienam kris-
tų į akis; o dabar poetas kitomis savo teigiamybėmis pridengia tai, kas nelogiška, sugebėdamas savo pasakojimui suteikti patrauklų pobūdį.

1460b

Poetas ypač rūpestingai turi išdailinti kalbą tų dalių, kur nėra veiksmo, tai yra tokių dalių, kur nepakankamai išplėtoti ir charakteriai, ir mąstymas; atvirkščiai, per daug išdailinta kalba užgožia charakterius ir mąstymą.

XXV

Kiek ir kokio pobūdžio yra [poezijos kritikos] problemų bei jų sprendimų, mums paaiškės vėliau, aptarus visa tai.

Kadangi poetas imituoja taip, kaip ir tapytojas arba kuris nors kitas menininkas, kuriantis paveikslus, tai jis būtinai turi įvaldyti vieną iš trijų galimų imitacijos būdų — jis [turi imituoti daiktus] arba tokius, kokie jie buvo ar yra, arba tokius, kokie atrodo mums patiesiems arba kitiems sprendžiant iš jų pasakojimo, arba kokie jie turi būti. Apibūdinti šiuos daiktus galima bendrine kalba, tarmybėmis, metaforomis ir daugybe kitų kalbos priemonių, o tokią laisvę mes suteikiame poetams.

Pridurkime dar ir tai, kad ne tas pats vertinimo kriterijus¹ taikomas politikai ir poezijos menui arba kitiems mokslams ar menams ir poezijos menui. Į pačią poeziją gali įsibrauti dvejojos klaidos, iš kurių vienos liečia poezijos esmę, o kitos visiškai atsitiktinės. Jei poetas ketina pavaizduoti kokį nors visai nepoetinį dalyką, tai tokia klaida kyla iš pačios poezijos esmės². Bet jei poetas kur nors suklydo, tai tokia klaida ne-

314

paliečia poezijos esmės. Tokia klaida būtų, pavyzdžiui, jei menininkas pavaizduotų arkli, keliantį iš karto abi dešiniąsias kojas, arba klaida specialiaime moksle, pavyzdžiui, medicinoje ar kokiam nors kitame. Todėl, atsakant į kritikos daromus priekaištus, būtina įsidėmėti šiuos principus.

Pirmiausia imkime [priekaištus], liečiančius patį meną. Jei [menininkas savo kūrinyje] pavaizduoja negalimus dalykus, tai, žinoma, klaida, tačiau ji pateisinama, jei padeda pasiekti [poezijai keliamą] tikslą, o tas tikslas, kaip buvo minėta, pasiekiamas tuo atveju, jei išbrovusi šitokia klaida vieną ar kitą veikalo dalį pagyvina. Pavyzdžiui, Hektoro persekiojimo scena. Tačiau tuo atveju, jei tas tikslas geriau arba bent neblogiau galėjo būti pasiektas teisingai pavaizduojant įvykius, klaida negalėtų būti pateisinama, nes, jei tai imanoma, reikia stengtis niekur neįveltį klaidos.

Toliau reikia žiūrėti, katrai iš tų dviejų kategorijų priklauso ši klaida: ar klaidoms, liečiančioms pačią meno esmę, ar atsitiktinėms klaidoms; mat, pavyzdžiui, kur kas mažesnė menininko klaida nežinoti, kad stirna neturi ragų, negu nupiešti prastą jos atvaizdą.

Be to, jei priekaištaujama, kad pavaizduota neteisingai, galima į tai atsakyti šitaip: [galbūt poetas nupiešė daiktus tokius], kokie jie turi būti; ir Sofoklis yra pasakęs, kad jis vaizduojąs žmones tokius, kokie jie turi būti, tuo tarpu Euripidas vaizdavo tokius, kokie jie yra.

Jei negalima [gintis nei vienu, nei kitu būdu], tai dar galima remtis visuotine nuomone, pavyzdžiui, pasakojimuose apie dievus. Iš tikrųjų poetai, [pasakodami apie dievus], galimas daiktas, nevaizduoja jų nei geresnių, nei tokių, kokie jie yra iš tikrųjų, bet gal yra taip, kaip sako Ksenofanas: „juk tokia visuotinė nuomone“³.

Taip pat galimas atvejis, kad poetas pasakoja ne 1461a pagražindamas, o pavaizduodamas daiktus tokius, kokie jie buvo kadaise, pavyzdžiui, pasakymas apie ginklus: 315

Bet vis dėlto epinis kūrinys skiriasi nuo tragedijos tuo, kad jo kompozicija platesnė ir kitoks metras. Dėl dydžio — ta apimtis, kaip jau esame nurodę, yra visai pakankama: pradžia ir pabaiga turi būti aprėpiamos iš karto. Taip ir būtų, jei poema būtų mažesnės apimties negu senųjų epikų kūriniai ir prilygtų tragedijoms, paprastai skirtoms vienam vaidinimui¹.

Kadangi epinis kūrinys gali būti išplečiamas, jis pranoksta tragediją. Tragedijoje nėra galimybės imituoti daugelį įvykių, vykstančių tuo pačiu metu, o [galima imituoti] tik dalį — tuos, kuriuos scenoje vaidina aktorai. Epiniame kūrinyje, priešingai, dėl to, kad poetas čia pasakoja, galima imituoti daug vienalaikių veiksmo dalių, o dėl to, kad jos vidujai susijusios, kūrinys tampa pilnesnis [ir reikšmingesnis]. Tad toji naudinga aplinkybė suteikia epiniam kūrinii kilnumo, o klausytojui — malonumą, mat pajavairina kūrinį visokiais epizodais, o vienodumas, kuris greit pasotina žiūrova, — tragedijos nesėkmės priežastis.

Kalbant apie metrą, reikia pasakyti, kad epiniam kūrinii, kaip [literatūrinė] patirtis parodė, geriausiai tinka hegzametras. Iš tikrųjų, jeigu kas nors, kurdamas epą, naudotų kitoki metrą, arba dar ir ne vieną, pamatytų, kad negerai; herojinis metras rimčiausias ir turiningiausias iš visų metrų, ir todėl jam geriausiai pritinka tarmybės, metaforos; šiuo požiūriu epas prastai kitus imitacijos būdus. Jambinis trimetras ir trochėjinis tetrametras yra judrus: pastarasis tinka šokiui, o pirmasis — veiksmui. Dar labiau epui netiktų visokie sumaišyti metrai, kaip darė Chairemonas². Todėl dar niekas nėra sukūręs didelio opinio veikalo ne herojiniiu, o kitokiu metru, nes pati [literatūrinė] patirtis, kaip sakėme, moko pasirinkti metrą, atitinkanti [poezijos rūšį].

Homerą be daugelio nuopelnų, kuriais nusipelnė pagyrimo, turi dar ir tą, kad jis vienintelis gerai žino, ką jam pačiam reikia veikti [poemoje]. O poetui epikui pačiam kalbėti reikia kuo mažiausiai, mat priešingu atveju jis — nebe imituojantis poetas. Kiti poetai epi-

kai visą laiką kalba savo vardu ir kartu labai mažai, vos kur ne kur, imituoja, o Homeras po trumpos įžangos tuojau įveda vyrą arba moterį, ar kurį nors kitą charakteringą asmenį, — mat kiekvienas jo veikėjas turi charakterį.

Tragedijose reikia sumaniai pasitelkti nuostabą, bet ypač — epiniame kūrinyje, mat čia pateisinamas nelogiškumas, kuris ir yra svarbiausia nuostabos priežastis. Taip yra todėl, kad [žiūrovas] nemato veikėjo. Pavyzdžiui, Hektora persekiojimo aplinkybės scenoje atrodytų juokingos: graikai stovi nejudėdami ir nė nemano persekioti, o Achilas purto galvą, drausdamas jiems kištis į kovą³. Epiniame kūrinyje tas nelogiškumas nepastebimas. Iš tiesų nuostaba sukelia malonumą. Tai matyti iš to, kad visi pasakotojai perdeda, norėdami suteikti savo klausytojams malonumą.

Homerą pamokė kitus poetus itin svarbaus meno, kaip, reikalui esant, sakyti netiesą. Tas jo metodas remiasi klaidingu silogizmu. Mat žmonės galvoja taip: jeigu yra arba atsiranda koks nors vienas dalykas, tai yra arba atsiranda ir kitas, todėl jeigu yra antrasis, tai yra arba atsiranda ir pirmasis. Tai klaidinga išvada. Todėl jeigu vienas [dalykas] išgalvotas, tai net jeigu kitas [tikrai yra], nereikia manyti, kad yra arba atsiranda ir pirmasis. Tada mūsų siela, žinodama, kad antrasis dalykas yra, daro išvadą, kad yra ir pirmasis. Kaip pavyzdį galima pateikti kojų plovimo sceną⁴...

Pagaliau poetas turi rinktis veikiau negalimus faktus, bet įtikimus, o ne galimus, bet neįtikimus. Ir fabulos neturi būti kuriamos prieštaraujant sveikai logikai; atvirkščiai, jose, kiek tai įmanoma, neturėtų būti jokio nelogiškumo; o jei jis kartais neišvengiamas, tai turėtų būti už [pagrindinio] veiksmo ribų, pavyzdžiui, „Edipo“ nelogiškumas yra tas, kad Edipas nežino, kaip mirė Lajas⁵; bet to neturi būti pačioje dramoje, kaip kad, pavyzdžiui, „Elektroje“⁶ pasakojimas apie pitinius žaidimus arba „Miziečiuose“⁷ vyras, atvykęs iš Tegėjos į Miziją, neprataręs nė žodžio. Pasakymas, kad be tokio nelogiškumo paitų fabula, yra juokingas. Pir-

ji. Aristotelis ignoruoja dvasinio alkio pojūtį, nes stebėjimas, pasak jo, yra veikla kaip pilnatvė ir išikūnijimas.

⁴ T. y. argumentą, kad malonumas nėra gėris.

⁵ Bėgikas, peržengdamas kiekvieną liniją, nubrėžtą skersai begimo tako, mažina stadijo atstumą. Kiekvienos linijos peržengimas keičia judėjimo rušį, nes judėjimai ir linijos, Aristotelio supratimu, skiriasi erdvės, vietos požiūriu.

⁶ Camtoje tobulybė atsiranda pasiekus natūralųjį brandumą, o mene — pasiekus tokią būseną, kai daiktai atlieka savo paskirtį.

⁷ T. y. tik stebimoji veikla arba galbūt politinės ir praktinės veiklos formos.

⁸ *Anacharsis* (VI a. pr. m. e.) — skitų išminčius, Solono laikais lankėsis Graikijoje. Herodotas priskiria jam daugybę aforistinių posakių. Aristotelis laikosi tos nuomonės, kad poilsis nėra tikslas, nes stebėjimas, kaip laisvalaikis, gali būti sutapatintas su poilsiu.

⁹ *Endimionas* — senovės graikų mitologijos personažas, Dzeuso sūnus, mėginęs suvilioti Herą. Už tai Dzeusas pasmerkė jį amžinam miegui. Įsivylėjusi ji deivė Artemidė nukėlė jį į Latno kalnų urvą — ten jis ir miega.

¹⁰ Matyt, turimas galvoje Platonas (plg. „Įstatymai“, 722a—d).

¹¹ Turima galvoje Kreta ir Kartagina.

¹² Čia polemizuojama su senovės graikų oratoriaus *Isokrato* (436—338 m. pr. m. e.) kalba „Apie turio mainus“.

POETIKA

Mūsų laikus pasiekė tik pirmoji Aristotelio „Poetikos“ dalis, skirta bendriesiems estetikos klausimams ir tragedijos bei epo analizei. Neišlikusioje antroje dalyje buvo aptariama komedija ir satyrinė poezija.

Pirmą kartą šis traktatas lietuvių kalba buvo paskelbtas 1959 m. atskiru leidiniu (išvertė Marcelinas Ročka), taip pat jis buvo perspausdintas chrestomatijoje „Poetika ir literatūros estetika“ (1978 m.).

Siuose Aristotelio „Rinktiniuose raštuose“ spausdinamas iš naujo suredaguotas „Poetikos“ vertimas. Vertimo tekstą su originalu sutikrino klasikinės filosofijos specialistė doc. Eugenija Učiniaitė. Ji taip pat papildė ir patikslino M. Ročkos parengtus „Poetikos“ paaiškinimus.

Vertimo tekstas buvo rengiamas pagal: *Aristoteles. De arte poetica*.— Lipsiae, 1913.

I skyrius

¹ Aristotelis jau iš pat pradžių nurodo, koks bus „Poetikos“ bendrasis planas,— pirmiausia jis kalbės apie pačią poeziją, paskui apie poezijos kūrinį ir trečiojoje dalyje apie poetą. Poeziją Aristotelis suprantama plačia prasme, t. y. kaip grožinę literatūrą.

² Iš pradžių tai buvo strofomis parašyta ir dievui Dionisui skiriama choro giesmė. Iš ditiirambo išsirutuliojo tragedija. Aristotelis čia turi galvoje pusiau dramiška sudarytą ditiirambą, kuriame aktyviai dalyvavo ir fletininkai.

³ Muzika, pasak Aristotelio, kai kada nieko neimituoja. Kitara yra styginis instrumentas, kuriuo paprastai pritaravo nomui, fleita buvo skirta pritarfi ditiirambui. Tačiau čia, atrodo, Aristotelis kalba apie gryną instrumentinę muziką.

⁴ Graikiškai *mimēsis* — tai labai primityvi kūrybos rūšis, kopijuojanti tikrovę. Tiksliaus atitikmens šiam graikų kalbos žodžiui ta prasme, kuria ji vartoja Aristotelis, mes neturime. Jis poeziją apibrėžia kaip mėgžiojimą, sekimą, tačiau poezijos objektu laiko ne natūralistiškai atvaizduotus atskirus faktus, ne konkrečią tikrovę, o giliau suvoktus to, kas „tikėtina“ ir „būtina“, dėsningumus. Taigi Aristoteliumi imitacija yra kur kas filosofiškesnė ir rimtesnė sąvoka už paprastą kopijavimą, o imitacinis menas — tai kūrybinis procesas.

⁵ *Sofronas* — naujo literatūros žanro — mimo — pradininkas, gyvenęs apie 450 m. pr. m. e. Mimas yra dramatinės scenos iš buitinio gyvenimo, parašytos rimine proza.

⁶ *Ksenarchas* — Sofrono šūnus, irgi mimų rašytojas.

⁷ Taip Aristotelis vadina tik Platono dialogus, kuriuose Sokratas yra pirmasis kalbėtojas. Jie, Aristotelio nuomone, yra tarp prozos ir poezijos. Tačiau čia neįeina kitų Sokrato mokinių (Eschino, Antisteno, Ksenofonto, Fedono) parašyti dialogai.

⁸ *Empedoklis* — žymus filosofas, gamtininkas, gydytojas, oratorius ir poetas, gyvenęs apie 450 m. pr. m. e., kilęs iš Sicilijos miesto Akraganto. Aristotelis čia kalba apie jo didaktinę poemą „Apie gamtą“.

⁹ *Chairemonas* — kiek anksčiau už Aristotelį gyvenęs dramų, skirtų skaityti, rašytojas. Galimas daiktas, kad ir jo drama „Sužeistasis Odisejas“ buvo kaip tik tokia skaitytinė drama. Čia minimas polimetrinis veikalas — rapsodija „Kentauras“ — galėjo būti mažas epas, skirtas deklamuoti, ir kai kurios jo dalyys galėjo būti parašytos jambiniais trimetrais, kaip buvo daroma dramose.

¹⁰ Iš pradžių tai buvo choro giesmė, skiriama dievo Apolono garbei. Galutinį pavaldą jam suteikė Timotejas.

II skyrius

¹ *Polignotas* — vienas iš seniausių ir garsiausių graikų tapytojų. Jo tėvas Aglafonas irgi buvo tapytojas. Savo žymiausių kūrinių jis nutapė Platajore, Atėnuose, Deluose. Juos plačiai aprašė Pausanias.

² *Pausonas* — Atikos karikatūristas, gyvenęs V a. pr. m. e. antroje pusėje. Iš jo juokėsi Aristofanas. Ir Aristotelis įspėja, kad reikia saugotis jo paveikslų.

³ *Dionisijas* — žymus tapytojas iš Kolofono, Polignoto amžininkas.

⁴ *Kleofonas* — rašytojas epikas. Aristotelis savo veikale „Retorika“ mini, kad jis parašęs darbą „Mandrubulos“. Galimas dailtas, kad tai buvo mažas epas. Yra žinomas tragikas tuo pačiu vardu, tačiau tai kitas asmuo.

⁵ *Hegemonas Tasietis* — žymus parodijų ir komedijų rašytojas, gyvenęs V a. pr. m. e. Iš jo kūrybos mums yra išlikę labai nedaug.

⁶ *Nikocharas* — tik čia minimas rašytojas. „Deililada“, kaip pats pavadinimas rodo (graikiškai *dēilos* — baltys), matyt, buvo „Iliados“ parodija.

⁷ Šioje vietoje tekste yra spraga, išlikęs tik žodžio galas. Jei perskaityta teisingai, tai čia minimas Aristotelio laikais gyvenęs poetas ir kitaristas. Nomo pavadinimas nežinomas.

⁸ *Timotėjas* — žymus muzikos ir džiambų bei nomų rašytojas, kilęs iš Mileto (mirė 357 m. pr. m. e.). Didelė dalis jo nomo „Persai“ buvo rasta 1902 metais.

⁹ *Filoksenas* (435—380 m. pr. m. e.) — žymus džiambų rašytojas. Jis parašė 24 džiambus, iš kurių garsiausias — „Kiklopas“. Jame buvo vaizduojama kiklopo meilė Galatėjai. Ta tema idiliškai yra parašęs Teokritas. Kiklopo paveikslu Filoksenas, matyt, užgavo Sirakūzų tironą Dionisijų Vyresnįjį, kurio dvare gyveno, nes tironas jį ištrėmė į akmenų skaldyklą. Iš jo kūrybos yra išlikusios tik dvi menkos nuotrupos. Čia minimos eilės, priešingai negu Timotėjo džiambai ir nomai, buvo laikomos blogesnių charakterių poezija.

III skyrius

¹ Aristotelis laiko jį tobuliausiu tragiku.

² Tai, kaip šis garsus komikas minimas „Poetikoje“, rodo, kad Aristotelis ne itin vertino senąją komedią ir nemėgo paties Aristotano. Iš viso, pasak Aristotelio, komedijai pradžią davę blogesni žmonės.

³ T. y. dorėnai, gyvenantys pačioje Graikijoje. Megara netoli Atėnų buvo didžiausias jų miestas.

⁴ *Epicharmas* — vienas iš žymiausių graikų komikų, gyvenęs VI a. pr. m. e. pabaigoje. Iš jo kūrybos yra išlikę daug nedidelių nuotrupų. Jis buvo kilęs iš Sicilijos miesto Kraso, tačiau kaip poetas reikšėsi Hiblos Megaroje ir Sirakūzuose. Čia buvo dorėnų kolonijos. Todėl dorėnai ir savinasi komedią. Pasakymo „daug vyresnis“ nereikia suprasti paraidžiui, nes iš tikrųjų jis nebuvo daug vyresnis. Demokratija, apie kurią čia kalbama, ten susikūrė apie 600 m. pr. m. e., nuvertius tironą Teageną.

⁵ *Chionidas* — vienas iš seniausių atikinės komedijos atstovų. Pirmą kartą meninėse varžybose jis nugalėjo 488 m. pr. m. e. Tais

metais iš viso pirmą kartą komedijų rašytojai dalyvavo meninėse varžybose.

⁶ *Magnetas* — kaip ir Chionidas, vienas iš seniausių atikinės komedijos atstovų. Meninėse varžybose jis nugalėjo vienuolika kartų. Iš jo kūrybos mums yra išlikę tik keletas komedijų pavadinimų. Aristotelii žinomos jo komedijos buvo netikros. Tai pripažino jau senovės kritikai. Jį mini Aristofanas savo komedijoje „Raiteliai“.

IV skyrius

¹ „*Margitas*“ — komiškas epas, parašytas kaitaliojant hegzametą ir jambių trimetą. Jame vaizduojamas kvailėlis, kuris mokėjo daug darbų, bet visus blogai („devyndarbis“). Kad „*Margitas*“ buvo ne Homero parašytas, pirmasis nustatė Aleksandrijos mokslininkas ir poetas Kalimachas (apie 150 m. pr. m. e.).

² Čia Aristotelis sako, kad jambas ypač tinka komiškai poezijai. Skyriaus gale jis mini, kad jambinis trimetras tinka ir tragedijai. Bet čia nėra prieštaravimo, nes ir vienu, ir kitu atveju priartėjama prie kasdieninės kalbos.

³ *Eschilas* (525/4—456 m. pr. m. e.) — garsus graikų atikinės tragedijos atstovas. Aristotelis jį vertino mažiau negu Sofoklį.

⁴ *Episodijai* — dialoginės tragedijos dalys, sudarancios draminio veiksmo pagrindą.

V skyrius

¹ *Formidas* — nežinomas komedijų rašytojas.

² *Kratetas* — atikinės komedijos atstovas. Pirmą kartą varžybose jis nugalėjo 449 m. pr. m. e. Iš jo kūrybos yra išlikę keletas komedijų pavadinimų ir keletas fragmentų. Tarp senosios komedijos rašytojų jis užėmė svarbią vietą. Tai matyti iš Aristotano komedijos „Raiteliai“.

VI skyrius

¹ Aristotelis epą specialiai nagrinėja XXIII ir XXIV sk.

² Aristotelis savo veikale „Politika“ (VIII, 7) „apvalymo—katarisio“ teoriją pažadėjo patikrinti plačiau „Poetikoje“, tačiau to patikrinimo mes nerandame. Matyt, jis yra iškritęs.

³ *Zeuksidas* — vienas iš didžiausių antikos tapytojų, kilęs iš Heraklėjo (Pietų Italija) ir išgarsėjęs apie 425 m. pr. m. e. Polignotas savo paveiksams suteikdavo daugiau individualumo, o Zeuksidas — apibendrinimo.

⁴ *Peripetija* — staigus, netikėtas pasikeitimas; plačiau apie tai kalbama XI skyriuje.

⁵ Antai Euripido tragedijose veikiantieji asmenys dažnai kalba pagal retorinio meno taisykles, perkeldami i sceną teisminio ginčo metodus.

⁶ Prie veikiančiųjų asmenų yra priskiriamas ir choras, nes Aristotelis jį laiko vienu iš aktorių.

VII skyrius

¹ *Dramų varžybos* (*agonē*) būdavo rengiamos du kartus per metus. Kiekvienas iš varžovų parodydavo tetralogiją (tris tragedijas ir vieną satyrinę dramą). Muzikinėse varžybose būdavo pateikiami daugiausia ditirambai ir nomai. Agonu dar buvo vadinama ir kova teismo salėje. Čia kalbų ilgumas būdavo nustatomas vandens laikrodžiu (klepsidru).

VIII skyrius

¹ Odisejė, kai jis su savo seneliu Autoliku medžiojo Parnase, sužeidė šernas. Iš šios žaizdos rando pažino jį senoji Eurikleja, kai plovė jam kojas. Kai graikai jau buvo pasiručę išplaukti iš Aulidės, Odisejas, norėdamas išvengti dalyvavimo kare, apsimetė pamišęs. Tačiau jo klastą atskleidė Palamedas.

IX skyrius

¹ *Herodotas* — istorijos mokslo pradininkas, gyvenęs apie 450 m. pr. m. e. Aristotelis jį mini čia dėl to, kad jo istoriniuose darbuose daug poetinių elementų.

² Plg. I skyrių, kur taip pat teigiama, kad ne eiliavimas padaro poetu.

³ *Alkibiadas* (apie 450—404 m. pr. m. e.) — žymus Atėnų politikas ir karvedys, ryški individualybė senovės Graikijos istorijoje.

⁴ *Agatonas* (447—400 m. pr. m. e.) — Aristotelio didžiai vertinamas tragedijų kūrėjas. Jo pirmoji pergalė meninėse varžybose 416 m. pr. m. e. sudaro Platono dialogo „Puota“ veiksmo pagrindą. Agatonas originalus tuo, kad atskyrė choro giesmes nuo fabulos, paversdamas jas embolimomis—intermedijomis. Jo tragedijos pavadinimą (Aristotelio tekste: *en anthei*) galima suprasti dvejopai: „Gėiė“ ir „Antėjas“.

XI skyrius

¹ Plg. „Edipas karalius“, 1002 eil.

² „*Linkėjas*“ — rašytojo Teodekto, Aristotelio amžininko, drama ir tos dramos svarbiausias herojus. Iš penkiasdešimties Danajų dukterų vienintelė Hipermnestra išgelbėjo savo vyrą, nenužudė jo, nors

tėvas buvo iškęš tai padaryti. Cimūs sūnui Abantui, Danajai vėl mėgino nuzudyti Linkėją, tačiau galų gale nežinomu mums būdu Danajai teko tas likimas, kurį jis buvo skyręs Linkėjui.

XII skyrius

¹ Pirmoji pėda yra skiriama maršui, antroji — šokiui. Todėl jos abidvi netiko stasimui, t. y. choro giesmei, atliekamai stovint. Tačiau tragedijų, kurios mums yra išlikusios, stasimuose vis dėlto yra anapestų. Galimas daiktas, kad jų nebuvo IV a. pr. m. e. tragedijų stasimuose.

XIII skyrius

¹ Plg. X sk.

² *Euripidas* (485—407/6 m. pr. m. e.) — jauniausias iš trijų didžiųjų graikų tragikų.

XIV skyrius

¹ *Choregija* — mokesčiai, kuri turėjo mokėti turtingiausi Atėnų piliečiai. Šios lėšos buvo skiriamos choro kostiumams ir dekoracijoms.

² Pasak Homero, Klitemnestra nenužudė savo vyro. Versija, kad ji nužudė savo vyrą, prasidėjo tik nuo Stesichoro. Ir Orestas, kaip pasakoja Homeras, nebuvo savo motinos žudikas. Toji versija prasidėjo tik nuo Eschilo ir taip plačiai prigijo, kad pirmoji versija Aristoteliumi neatina i galvą. Kitaip būtų nevykusiai parinktas pavzdys.

³ *Astidamantas* — Aristotelio laikų tragikas. Jis parašęs 240 tragedijų, iš kurių mums išliko vos 18 eilučių. Iš čia minimo „Alkmeono“ neišliko nieko.

⁴ *Telegonas* — Odisejo ir Kirkės sūnus, atvyko i Itakę ieškoti savo tėvo. Jis susitiko su tėvu, bet nepažinęs susikovė su juo ir sužeidė. Aristotelis turi galvoje Sofoklio dramą.

⁵ „*Antigonė*“ — Sofoklio drama. Čia minimoje scenoje Hemonas, Antigonės sužadėtinis, mėgina užmušti savo tėvą Kreontą, tačiau tas išvengia kardo smūgio.

⁶ „*Kresfontas*“ — viena iš žymiausių Euripido dramų. Meropė, ketindama kirviu užmušti miegantį jaunuolį, kurį ji laikė savo sūnaus Kresfonto žudiku, laiku atpažįsta jį esant savo tikrąjį sūnų. Paskui juodu užmuša sosto uzurpatorių Polifontą, kuris buvo nužudęs Meropės vyrą ir privertęs ją už jo ištekti.

⁷ „*Helė*“ — matyt, dingusi garsaus rašytojo tragedija, nes Aristotelis nemato reikalo minėti net jo vardo. Taip pat mums nežinoma, kokia mitologinė medžiaga panaudota šiai tragedijai. Tik tiek yra žinoma, kad Helė dievui Poseidonui pagimdė tris sūnus.

inės priskirtame poetinei kalbai, Aristotelis priskiria retorikai, nės jos yra daugiau minčių raiškos būdas, o ne jausmų. Be to, Aristotelis figūras suprantą plačiau negu mes: čia įeina ir mūsų nuosakos, ir kt. Aristotelis čia gina estetinę poetinės kalbos paskirtį.

XX skyrus

- 1 Graikai neturėjo termino žymėti garsams, atitinkantiems raidės. Jie juos vadindavo tiesiog *stoicheion*, t. y. elementais.
- 2 Pasak graikų gramatikų, pusbalsiai yra likvida, sigma ir dvigubieji: zeta, ksi, psi.
- 3 T. y. spiritus asper, spiritus lenis.
- 4 T. y. accentus acutus, gravis ir circumflexus.
- 5 Originalas tose vietose, kur kalbama apie jungtuką ir artikelį, yra labai sugadintas ir neaiškus. Ypač neaišku, kas yra artikelis.
- 6 *Theodoros* — pažodžiui „dievo dovana“. Tačiau žodis *dorona* (dovana) čia netenka savo pirmąsies reikšmės.
- 7 T. y. genitivus absolutus, accusativus cum infinitivo ir pan.
- 8 „Žmogus — dvikojė protinga sausumos būtybė“.

XXI skyrus

- 1 *Herimokalkoxantos* — sudėtinis žodis iš trijų vakarinės Mažosios Azijos dalies upių vardų: Hermos, Kalikos, Xantos. Toks galėjo būti vietinis masaličių Dzeuso pavadinimas.
- 2 Plg. Od. I, 185; XXIV, 308.
- 3 Plg. Il. II, 273.
- 4 Plg. Empedoklio fragm. 138, 143.
- 5 *Kri* — sutrumpinta iš *kritḗ* (miežiai), čia — iš *dōma* (namas), *ops* — iš *opsis* (išvaizda): „viena pasidaro abiejų išvaizda“.
- 6 *Dexiteron* — aukštesnysis būvardžio *dexios* [dešinysis] laipsnis, tačiau Aristotelio laikais jis jau buvo netekęs aukštesniojo laipsnio reikšmės ir pasidaręs neįginamuojų: verčiama „i dešiniąją krūtį“ (Il. V, 393). Vienoje iš šio skyriaus vietų turėjo būti paaiškintas ir pračioje minėtas „puošmeninis žodis“ (*kosmos*). Reikia manyti, kad tasai paaiškinimas yra iškritęs. „Puošmeniniu žodžiu“ Aristotelis greičiausiai laikė epitetą, ypač vadinamąjį *epitheion ornans*.
- 7 T. y. niekatrosios giminės.

XXII skyrus

- 1 *Kleofontas* — IV a. pr. m. e. tragedijų kūrėjas. Netikusį jo stilių Aristotelis smerkia „Retorikoje“ (III, 7). *Steneas* (apie 420 m. pr. m. e.) — tragedijų kūrėjas. Jis buvo pajaukiamas Aristofano dėl blogo stiliaus.

- 2 Tai, matyt, būta tuo metu plačiai žinomos mįslės. Ji reiškia: „gydytojas deda ligoniui taures“. Taurės būdavo daromos iš bronzos.

³ *Euklidas Vyresnysis* — atrodo, kad čia minimas Megaros filosofinis mokyklos įkūrėjas, Sokrato draugas.

⁴ „Aš pamačiau Epicharą, beeinantį į Maratoną“. Komiskumą čia sudaro tai, kad žodis *badizein* vartojamas tik prozoje; be to, *badī* — netaisyklingas spondėjasis.

⁵ „Ne, nemielas man tas jo čemerys“. Graikiškuose žodžiuose nenatūraliai iŕiginami balsiai.

⁶ „Vėžys, kuris edė mano kojos mėsas“. Euripidas vietoj „edė“ (*esthiei*) įdėjo „kėlė puotą“ (*thoinatai*). Šis žodis jau buvo archaizmas.

⁷ „O čia gi menkas žmogutis, nusęsęs ir niekam netikęs“ (Od. IX, 515. *J. Ralio* vertimas). Pakeitus įprastiniais žodžiais: „O čia gi mažas, silpnas, nepastebimas žmogelis“.

⁸ „Menką jam kėdę pastatė ir mažą skobnelį prie durų“ (Od. XX, 259. *J. Ralio* vertimas). Pakeitus: „Pastatė jam blogą kėdę ir mažą stailę“.

⁹ Pažodžiui: „baubia krantai“ ir „šaukia krantai“ (plg. Il. XVII, 265).

¹⁰ *Arifradas* — galimas daiktas, koks nors darbo apie tragediją ir apie poezią autorius. Gal tai tas pats Arifradas, kurį pajaukia Aristofanas.

¹¹ Kasdieninė kalboje turėjo būti *apo dōmatōn* (nuo namų); vietoj *sethen* šnekamojoje kalboje buvo vartojama lytis su (tavo), vietoj *egō* de nin — ego de auton (bet aš jį).

XXIII skyrus

- 1 Apie veiksmo vieningumą tragedijoje plg. VII ir VIII skyrius.
- 2 Čia Aristotelis kalba apie didelę graikų pergalę prieš kartaginiečius Sicilijoje prie Himeros. Pasak Herodoto, ši pergalė buvusi laimėta tą pačią dieną, kaip ir Salamino jūros pergalė (480 m. pr. m. e. rugsėjo mėn. 27—28 dienomis).
- 3 Plg. VIII sk.
- 4 T. y. Achilo pyktį ir su juo susijusius įvykius bei padarinius.
- 5 „*Kiprijai*“ — pohomerinis nežinomo autoriaus epinio ciklo epas. Sprendžiant iš pavadinimo, galima manyti jį kilus Kipro saloje. Jau Herodotas nepripažino šio epo autorystės Homerui. Vėlesnieji literatūros istorikai šio epo autoriais laikė Stasimą ar Hegeziją. Jame pasakojama apie tai, kas įvyko dar prieš Trojos karą, pradedant nuo aukso obuolio ir Pario teismo. Tragikai iš jo yra paėmę labai daug siužetų. Iš jo paties išlikę vos keletas eilučių.
- 6 „*Mazoji Iliada*“ — taip pat pohomerinis epinio ciklo epas. Vėlesnieji autoriai teigė, kad jį parašęs Leschas iš Lesbos salos. Jo veiksmas prasideda tuo, kuomet baigiasi „Iliados“ veiksmas. — Hektoro kūno

grąžinimu. Patį „Mažąją Iliadą“ baigiasi Trojos žlugimu ir trojiečių moterų istorija. Aristotelio pateiktas sąrašas tragedijų, sukurtų „Mažosios Iliados“ siužetais, nepilnas. Jos ir išvardytos ne chronologine tvarka. (Kai kuriuose tekstuose dar nurodoma „Euripilas“, „Elgeta“).

XXIV skyrius

¹ Paprastai tragediją sudaro 1500 eilučių. Aristotelio laikais kiekvienas autorius turėdavo pateikti konkursui tris tragedijas, taigi vidutinė epos apimtis turėjo būti 4000–5000 eilučių. Kaip tik tokia yra Apolonio Rodiečio „Argonautika“.

² Žr. I skyriaus 9-ą paaiškinimą.

³ Plg. II. XXII, 200–206.

⁴ Plg. Od. XIX, 164–260; čia vaizduojama, kaip Odisejas apgauna Penelopę. Odisejas prisistato Penelopei kretiečiu Etonu, kuris kadaise priėmęs į savo namus Odiseją, Penelopės prašomas, jis smulkiai papasakoja apie Odiseją. Penelopė po to daro logiškaai teisingą, bet iš esmės klaidingą išvadą: iš antrojo dalyko (iš Odisejo išvaizdos teisingo apsakojimo) daro klaidingą išvadą, kad yra teisingas ir pirmasis teiginys (jog svetimšalis yra kretietis).

⁵ *Lajas* — Edipo tėvas. Edipas, kaip jam likimo buvo skirta, jį užmušė, susipykęs su juo kryžkelėje ir jo nepažindamas.

⁶ „*Elektra*“ — Sofoklio drama. Klitemnestros auklėtojas pasakoja apie Delfuose vykstančius pitinius žaidimus ir kad jų metu žuvęs Orestas. Kaip jau senovėje pastebėta, tuo metu, kuris vaizduojamas dramoje, tokie žaidimai dar negalėjo vykti, nes iš viso jų dar nebuvo.

⁷ „*Miziečiai*“ — neišlikusi Eschilo drama. Svarbiausias jos veikėjas buvo Heraklio ūnus Telefas. Jis pagal religinius nuostatus buvo pasmerktas tylėti tol, kol nusiplaus kraujo dėmę. Šį mitą savo dramoms panaudojo ir Sofoklis, Agatonas, Nikomachas, Euripidas.

⁸ Plg. Od. XIII, 116–118.

XXV skyrius

¹ Aristotelis tuo pabrėžia, kad poezija turi savo specifiką, skiriančią ją nuo politikos, etikos ir pan. Jos specifiką sudaro estetiniai siekimai. Tačiau, antra vertus, poezija, kaip nurodo Aristotelis, yra glaudžiai susijusi su politika ir etika.

² Tekste spraga, todėl egzistuoja skirtingi skaitymo variantai. Galimas ir toks: „Jei poetas ketina pavaizduoti kokią nors dalyką, bet nepajėgia to padaryti dėl talento stokos, tai tokia klaida liečia poezijos esmę“.

³ *Ksenofanas* — VI a. pr. m. e. poetas ir Elejos filosofinės mokyklos steigėjas. Jo žodžiais Aristotelis nori pasakyti, kad poetai nevaizduoja dievų nei tokių, kokje jie turi būti, nes taj ne žmonių

galioje, nei tokių, kokie jie iš tikrųjų yra, nes suteikia jiems žmogaus išvaizdą ir ydas. Vadinasi, lieka tik viena: poetai vaizduoja dievus remdamiesi savo ir visuotine nuomone.

⁴ „Jei visas drągaliaus buvo vyrai susmaigstę į žemę“ (II. X, 153). Čia Aristotelis pabrėžia tikroviškumo momentą. Mat vėlesniais laikais (po Homero) ietis smeigdavo į žemę smaigaliais.

⁵ Problema čia tokia: kodėl Apolonas, norėdamas nubausti graikus, žudo pirmiausia mulus?

⁶ *Dolonas* — trojiečių didvyris, žinomas iš II. X, 314: „vyras labai negražus, vienok greitas“. Problema čia tokia: kaip Dolonas, būdamas bjaurus ir netaisyklingo kūno, gali būti greitakojis?

⁷ Čia klaidingai sukontaminuota „Iliados“ II kn. 1 eilutė su X kn. 11–13 eilutėmis. Priekalistas: jeigu visi miegojo, kaip galėjo girdėti triukšmą?

⁸ Plg. II. XVIII, 488–489. Problema: kaip Homeras gali sakyti, kad „tik vieni Grižulo Ratai nenusileidžia“? Priekalistas toks: nenusileidžia ne tik Grižulo Ratai, bet ir kitos poliarinės žvaigždės. Aristotelis paaiškina Homero „klaidą“: žodžiu „vienas“ jis vadina labiausiai žinomą žvaigždyną.

⁹ *Hipijus Tasietis* — nežinomas Homero aiškintojas. Pirmasis posakis vertiamas: „leidžiame jam šlovę patirti“. Pakeitus „didomen“ į „diōmen“, reiktų versti: „leiskime jam šlovę patirti“. Antrasis posakis vertiamas: „ląžuolas“ nepūva nuo lietaus“ (II. XXIII, 327). Pakeitus: „jo dalis pūva nuo lietaus“. Šie neaiškumai kilo dėl to, kad Aristotelio laikais dar nebuvo nei kirčių, nei aspiratų ženklų.

¹⁰ Kadangi tuo metu dar nebuvo skyrybos ženklų, kartais būdavo jungiama: „nemirtinga ir gryna“.

¹¹ Plg. II. X, 251: „Praėjo jau daugiau kaip dvi dalys nakties, belieka trečioji“. Problema: jei *pleōn* reiškia „daugiau“ kaip du trečdalius nakties, tai kaip galėjo pasakyti, kad liko trečdalis? Tačiau *pleōn* gali reikšti ir „visiškai“.

¹² Plg. II. XX, 234, o kad dievai negeria vyno — plg. II. V, 341.

¹³ Plg. II. XXI, 592.

¹⁴ Plg. II. XX, 267. Pasak „Iliados“, Achilo skydas susidėjęs iš penkių metalinių plokščių: dviejų bronzinių, dviejų ciniinių ir vienos auksinės. Taigi kilo klausimas, kaip galėjo Enejo ietis, pervėrusi dvi plokštes, sustoti auksinėje plokštėje, kuri juk buvo viršutinė. Sprendimas toks: pasakymo „susilaikė“ nereikia suprasti griežtai. Aukso plokštė vos mažumą testustabdė ieties smūgį.

¹⁵ *Glaukonas* — greičiausiai gramatikas. Rašytojų tuo vardu buvo daug.

¹⁶ *Keifalėnai* — Odisejui pavaldžių salų ir sausumos gyventojai. *Ikarijas* — Penelopės tėvas.

¹⁷ Čia Aristotelis kalba apie Egejo vaidmenį „Medeėjoje“: jis nepagrįstas dramatiškai.

¹⁸ Plg. XV sk.